

Latvijas jaunuzņēmumu attīstības plāns

2026–2030

“Jau šobrīd Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēmā aktīvi tiek īstenotas daudzas nozīmīgas iniciatīvas. Dibinātāji rada un eksportē starptautiski konkurētspējīgus produktus, investori sekmē kapitāla pieejamību, bet universitātes un pētniecības centri stiprina zināšanu bāzi. Neskatoties uz to, ka valsts pārvalde ir spērusi nozīmīgus soļus uzņēmējdarbības vides uzlabošanā, ir skaidrs, ka Latvijas potenciāls ir daudz augstāks, nekā to atspoguļo pašreizējie rezultāti. Mēs noteikti varam augt straujāk, iedrošinot vairāk talantīgu cilvēku veidot jaunuzņēmumus un radot vidi, kurā investori jūtas pārliecināti ieguldīt jaunuzņēmumos.

Lai skaidri parādītu, kas vajadzīgs straujākai izaugsmei, esam izstrādājuši Latvijas jaunuzņēmumu attīstības plāna sākotnējo darba versiju. Tas tapis, balstoties uz sarunām ar jaunuzņēmumu dibinātājiem, nozares un ekosistēmas dalībniekiem, kā arī ietver starptautiskus piemērus un dažādu Latvijas politikas instrumentu analīzi. Dokumenta mērķis ir piedāvāt konkrētus, īstenojamus un uz rezultātu vērstus risinājumus, kā arī noteikt skaidrus mērķus, uz kuriem Latvijai būtu jāvirzās.

Uzskatām, ka, publicējot dokumenta darba versiju, veidojam atklātāku un caurspīdīgāku pieeju rekomendāciju izstrādei. Visefektīvākie risinājumi rodas ciešā sadarbībā, iesaistot tos, kuri ikdienā veido uzņēmumus vai tikai to plāno, pieņem lēmumus par ieguldījumiem, īsteno politiku un strādā ar tās praktisko ieviešanu.

Tuvāko mēnešu laikā aicinām jaunuzņēmumu pārstāvjus, investorus, partnerus, ekosistēmas organizācijas, politikas veidotājus un valsts pārvaldes pārstāvjus sniegt savus komentārus par piedāvātajiem risinājumiem, kā arī ierosināt jaunus priekšlikumus. Rudenī publicēsim rekomendāciju gala versiju, kurā tiks ietverta saņemtā atgriezeniskā saite.”

— Roberts Alhimionoks, Latvijas Jaunuzņēmumu asociācijas, izpilddirektors

1. Mērķis

Līdz 2030. gadam Latvijas jaunuzņēmumu sektors kļūst par vienu no galvenajiem valsts ekonomikas dzinējiem, sasniedzot €1,2 miljardu apgrozījumu, 900 aktīvus jaunuzņēmumus un nodokļu iemaksas virs €200 miljoniem.

Mērķrādītāji	2025 (bāze)	2030 (mērķis)
Apgrozījums (atzīts Latvijā)	€610,5M	€1,2B
Nodokļu iemaksas	€110,4M	€200M+
Aktīvu jaunuzņēmumu skaits	569	900

Avots: Latvijas jaunuzņēmumu ziņojums 2025 ([Startin.LV](https://www.startin.lv)) aprēķini

2. Konteksts

Lai nodrošinātu vienotu izpratni, zemāk tabulā apkopotas galveno jēdzienu definīcijas.

Jaunuzņēmums	Atšķirībā no vienkārša MVU, jaunuzņēmums (angliski - startup) ir uzņēmums ar augstu izaugsmes potenciālu, kuras pamatdarbība ir saistīta ar mērogojamu biznesa modeli un inovatīvu produktu izstrādi, ražošanu vai pilnveidošanu.
Mērogojams biznesa modelis	Biznesa modelis, kurā uzņēmums var būtiski palielināt ieņēmumus, nepalielinot izmaksas tādā pašā apjomā.
Programmatūra un iekārtas	Jaunuzņēmumi pēc tehnoloģiskā risinājuma iedalās programmatūras izstrādātājos (angliski - software), iekārtu un citu fizisku produktu veidotājos (angliski - hardware), vai kombinētā risinājumā (angliski - software-enabled hardware).
Agrīnas stadijas jaunuzņēmums	(Angļu valodā - pre-seed) Jaunuzņēmums, kas vēl attīsta savu produktu, nav saņēmis būtiskas investīcijas un nereti strādā bez ienākumiem.
Sēklas stadijas jaunuzņēmums	Jaunuzņēmums, kas jau ir izstrādājis sākotnējo produkta versiju (piemēram, prototipu vai minimālu dzīvotspējīgu produktu (angliski - MVP)) un sāk piesaistīt pirmos klientus kā arī nereti ir saņēmis vai meklē pirmās nozīmīgās investīcijas, lai pārbaudītu biznesa modeli.

A sērijas investīcijas	Finansējuma posms, kurā jaunuzņēmums ar jau pārbaudītu biznesa modeli un ieņēmumiem piesaista kapitālu, lai strauji paplašinātu darbību jeb mērogotos.
Izejas darījums	(Angļu valodā – exit) Brīdis, kad jaunuzņēmuma dibinātāji un/vai investori pārdod savu daļu uzņēmumā, realizējot peļņu.
Vienradzis	Jaunuzņēmums, kura vērtība sasniedz vismaz 1 miljardu ASV dolāru.
Zinātņietilpīgs jaunuzņēmums	(Angļu valodā – deeptech) Jaunuzņēmums, kura produkts vai tehnoloģija balstās uz zinātniskiem pētījumiem un padziļinātām specializētām zināšanām (piemēram, biotehnoloģijā, medicīnā vai inženierijā).
Spin-off	(no angļu valodas) uzņēmums, kas izveidots, atdaloties no esošas organizācijas (piemēram, universitātes vai cita uzņēmuma), lai attīstītu konkrētu tehnoloģiju, produktu vai ideju.
Koncepcijas pierādījums	(angliski - <i>Proof of Concept</i>) Projekts, eksperiments vai prototips, kura mērķis ir apliecināt biznesa idejas, tehnoloģiskā risinājuma vai metodes dzīvotspēju un praktisko pielietojumu.
P&A	Pētniecība un attīstība – radošs un sistemātisks darbs, kas tiek veikts, lai palielinātu uzkrātās zināšanas, tostarp cilvēces, kultūras un sabiedrības zināšanas, un izstrādātu jaunus pieejamo zināšanu pielietošanas veidus.

A. Ekonomiskā nozīme

Pirms desmit gadiem Latvijas jaunuzņēmumu sektors nepastāvēja kā atsevišķa ekonomikas kategorija. Šodien tas ir viens no ātrāk augošajiem segmentiem valsts ekonomikā un viens no retajiem, kas turpina augt. 569 jaunuzņēmumi 2025. gadā nodarbina 5101 cilvēku – divas reizes vairāk nekā 2020. gadā. Sektora apgrozījums 2024. gadā sasniedza €610 miljonus, kas ir gandrīz trīskāršs pieaugums piecu gadu laikā. Iespaidīgākais rādītājs ir nodokļu iemaksas: no €32 miljoniem 2020. gadā līdz €110 miljoniem 2025. gadā – vairāk nekā trīs reizes. Kopumā šajā periodā jaunuzņēmumi valsts budžetā iemaksājuši €335 miljonus.

Vidējā bruto alga sektorā ir €2820 – par 54 % augstāka nekā valsts vidējā. Pēdējo desmit gadu laikā piesaistīts €665 miljoni riska kapitāla investīciju – galvenokārt no ārvalstu fondiem. Īpaši izceļas zinātņietilpīgie jeb deep-tech jaunuzņēmumi. Tie veido 26 % no visas ekosistēmas, bet aug visstraujāk: nodarbinātība pieaugusi par 29 % gadā, bet nodokļu iemaksas par 84 %. Trīs lielākie investīciju darījumi 2025. gadā visi bija zinātņietilpīgajos uzņēmumos, kas skaidri parāda Latvijas priekšrocību.¹

B. Kur esam, ja skatāmies uz kaimiņiem?

Latvijā augam, bet kaimiņos aug straujāk, un starpība ar katru gadu palielinās. Investīciju atšķirība ir redzama katrā stadijā. 2025. gadā Latvijā notika 20 agrinās stadijas darījumi, Lietuvā – 52, Igaunijā – 34. Sēklas

stadija izgaismo vēl drūmāku skatījumu: Latvijā bija 7 darījumi, Lietuvā – 28, Igaunijā – 20. A sērijas un vēlākās stadijās Latvijā bija tikai viens darījums, bet Igaunijā 11. Faktiski Igaunija viena pati veic 73 % no visiem Baltijas A sērijas darījumiem.² Latvijā tikai 3 no 100 dibinātiem jaunuzņēmumiem sasniedz A sēriju, kas norāda uz zemāku jaunuzņēmumu spēju pāriet no sākotnējās attīstības fāzes uz straujas izaugsmes posmu. Svarīgi novērtēt arī izejas darījumus, kas ir būtisks ekosistēmas brieduma rādītājs. 2025. gadā Lietuvā notika 25 izejas darījumi, Igaunijā – 13, bet Latvijā tikai viens. Izejas darījumi ir svarīgi, jo tie atgriež kapitālu jeb naudu atpakaļ ekosistēmā. Tieši tie rada nākamo dibinātāju un investoru paaudzi.

	Latvija	Lietuva	Igaunija
Riska kapitāla investīcijas 2025. gadā	€78M	€220M	€310M
Riska kapitāla investīcijas € milj. uz €1 miljardu IKP	0,3	1,6	15,4
Aktīvi jaunuzņēmumi	569	1100	1600
Vienradži	1	5	10
Izejas darījumi 2025. gadā	1	25	13
Eiropas inovāciju rādītāja indeksa vieta starp ES dalībvalstīm	25	19	11

Avoti: *FIRSTPICK Baltijas līmeņa ziņojums par investīciju apjomu (2025)*, *EUIPO Latvijas ziņojums (2026)*, *Startin.LV dati un aprēķini*, *Eiropas Inovāciju rādītājs (2025)*, *Unicorns LT ziņojums (2025)*

Kaimiņu ieguldījums jaunuzņēmumos nes redzamus rezultātus. Viļņa ir kļuvusi par visātrāk augošo Baltijas galvaspilsētu. Šobrīd tās IKP uz iedzīvotāju ir par 36 % lielāks nekā Rīgā un par 9 % lielāks nekā Tallinā. Vēl pirms desmit gadiem Rīga un Viļņa bija aptuveni vienā līmenī. Viens no

galvenajiem iemesliem šai pārmaiņai ir tieši Lietuvas tehnoloģiju un jaunuzņēmumu ekosistēmas straujā izaugsme.³

Lietuva šobrīd lepojas ar pieciem vienradžiem (piemēram, Vinted, Nord Security, Cast AI), Igaunija ar desmit (piemēram, Wise, Bolt, Pipedrive). Latvijā kops 2021. gada ir viens vienradzis – Fyul (Printful un Printify kopējais nosaukums pēc apvienošanās).

Inovāciju atbalsta jomā pēc Eiropas Inovāciju rādītāja (EIS 2025) Latvija ir 25. vietā no 27 ES dalībvalstīm valdības atbalstā biznesa pētniecībai un attīstībai. Mūsu rādītājs ir 4,4 % no ES vidējā. Lietuvas – 29,9 %, Igaunijas – 41,9 %.⁴ Kopš 2018. gada kaimiņi šo rādītāju ir būtiski uzlabojuši. Latvija praktiski nav mainījusi savu pozīciju.

Eiropas Inovāciju rādītāji (2025) – valsts atbalsts pētniecībā un attīstībā (P&A). Procenti tiek norādīti no ES vidējā līmeņa, pieņemot, ka ES vidējais ir 100 %.

EIS 2025 rādītājs	LV	LT	EE
Valdības atbalsts bizn. P&A	4,4%	29,9%	41,9%
Biznesa P&A izdevumi	17,9%	26,9%	70,3%
Inovāc. izdev. uz darbin.	13,1%	51,2%	66,1%
Riska kapitāls (valsts riska kapitāla izdevumi pret ES vidējo līmeni)	24,2%	138,5%	270% (1.)

Avots: Eiropas Inovāciju Pārskats 2025, Eiropas Komisija.

C. Trūkst jaudas un fokusa

Galvenā problēma nav kapitāla trūkums. Galvenā problēma ir tā, ka valsts līmenī nav vienota redzējuma par jaunuzņēmumu lomu ekonomikā, trūkst koordinācijas starp institūcijām un dominē kultūra, kura paredz izvairīties no riska, kas ir pretrunā ar inovatīvās uzņēmējdarbības veicināšanu.

Latvijā šobrīd vairs nevaram runāt par pilnvērtīgu jaunuzņēmumu attīstības stratēģiju. Iepriekšējā stratēģija beidzās 2025. gada nogalē, jauna nav izstrādāta, un līdz ar to beidzies arī memorands starp valsti un ekosistēmas organizācijām. Strukturēts dialogs starp politikas veidotājiem un ekosistēmu vairs nenotiek.

Vienlaikus nav nevienas institūcijas ar skaidru atbildību par jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību. Ne LIAA, ne Ekonomikas ministrijai, ne ALTUM formāli nav pilna mandāta par jaunuzņēmumu skaita, investīciju, eksporta un globāli konkurētspējīgu uzņēmumu pieaugumu. Darbinieku skaits, kas valdības institūcijās strādā specifiski ar jaunuzņēmumiem pēdējā desmitgadē, ir samazināts. Kamēr Igaunija un Lietuva ir izveidojušas skaidru valdības departamentu sistēmu ar komandām, budžetiem un mērķiem, Latvijā pieeja joprojām ir fragmentēta. Piemēram, Startup Estonia – Igaunijas valsts institūcija jaunuzņēmumu attīstībai – rīcībā ir ap €1,5 miljoni gadā, kamēr Latvijā šādas institūcijas nav, bet ekosistēmai paredzētie €400 tūkstoši tiek sadalīti vairākām organizācijām un nav garantēti pēc 2026. gada.

Tāpat progress birokrātijas jeb pārregulācijas mazināšanā ir pārāk lēns.⁵ Joprojām netiek ieviesti praktiski risinājumi, piemēram, iespēja darba līgumus slēgt tikai angļu valodā vai būtiski vienkāršot ārvalstu talantu piesaisti. Tas īpaši kavē jaunuzņēmumus, kuri konkurē globālā tirgū un kuriem spēja rīkoties ātri ir būtiska. Problēma nav tikai regulējumā, bet ieviešanas tempā.

Esošās atbalsta programmas bieži nav piemērotas jaunuzņēmumiem, it īpaši zinātņietilpīgajiem jaunuzņēmumiem. Tās ir nelielas, sadrumstalotas, birokrātiskas un veidotas tradicionāliem MVU, nevis strauji augošiem uzņēmumiem, kam nepieciešams ilgāks laiks izstrādāt produktu līdz tie atrod pirmos klientus. Bieži dominē pēcfinansējuma modelis, nav avansu iespēju un tiek prasīts veikt neefektīvas procedūras, piemēram, veikt prototipēšanu kā ārpakalpojumu, kas neatbilst jaunuzņēmumu realitātei.

Papildus tam valstiskā līmenī trūkst skaidras prioritātes inovāciju attīstībā. Dažādos dokumentos un programmās fokusi atšķiras. Arī jauni uzņēmumi kopumā ir pozitīvs piensums Latvijas attīstībai, taču ilgtermiņa inovāciju galvenie radītāji ir jaunuzņēmumi, kas spēj izaugt līdz pasaules līmeņa uzņēmumiem.

D. Mēs varam sasniegt vairāk

Latvijā ir viss nepieciešamais, lai jaunuzņēmumu ekosistēma būtu līdzvērtīga kaimiņiem. Vai esam gatavi strādāt un veltīt resursus, lai tur nokļūtu?

Latvijai ir spēcīgi pamati jaunuzņēmumu izaugsmei. Mūsu konkurences priekšrocība ir talants un radošums. Latvijas skolēni ierindojas 8. – 9. vietā pasaulē radošajā domāšanā, bet 88 % sasniedz pamata kompetences līmeni (OECD vidēji – 78 %).⁶ Tas apliecina augstu inovāciju potenciālu.

Arī kultūras ziņā Latvija nav mazāk gatava riskam nekā kaimiņvalstis. Nenoteiktības izvairīšanās indekss Latvijā ir līdzīgs Igaunijai, Lietuvai un Vācijai,⁷ savukārt 22 % aptaujāto Latvijas iedzīvotāju būtu gatavi dibināt savu jaunuzņēmumu.⁸ Tas apgāž pieņēmumu, ka uzņēmējdarbību Latvijā kavē “mentalitāte”.

Vienlaikus nostiprinās inovāciju un kapitāla bāze. Strauji aug zinātņietilpīgo uzņēmumu segments ar aptuveni 150 jaunuzņēmumiem, bet ALTUM ir piešķīris vairāk nekā €62 miljonus trīs agrīnas stadijas fondiem – BADideas, Buildit un Outlast, kas jau aktīvi uzsākuši investēt.

Latvijā izveidots arī spēcīgs ekosistēmas pamats. Jaunuzņēmumu ekosistēma ir atvērta, starptautiska un kopienā balstīta vide. To stiprina tādas iniciatīvas kā Startup House Riga, StartSchool, Shipyard AI, TechChill un Riga TechGirls, kā arī universitātes, kopienas un dibinātāju tīkli. Ar ekosistēmas un Latvijas Jaunuzņēmumu asociācijas iesaisti panākti arī būtiski normatīvie uzlabojumi: ieviests Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums, darbinieku akciju opciju regulējums un izveidota *startup* vīzas programma.

Līdztekus Latvijai ir laba starta pozīcija mākslīgā intelekta jomā. Latvija ir virs ES vidējā līmeņa pēc MI rīku izmantošanas intensitātes uz vienu lietotāju.⁹ Ar mērķtiecīgu politiku Latvija var kļūt par vietu, kur top un mērogojas nākamās paaudzes MI jaunuzņēmumi.

3. Rīcības plāns

Latvijas politikas veidotājiem ir strauji jāpievēršas fokusētai nozares attīstībai, lai mazinātu mūsu atpalicību no kaimiņiem un pārējām attīstītām valstīm. Tāpēc Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija sadarbībā ar jaunuzņēmumu dibinātājiem, investoriem, ekosistēmas organizācijām piedāvā tuvākajos gados ieviešamu strukturētu rīcības plānus. To esam veidojuši gan vērtējot lielākos izaicinājumus jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstībai Latvijā, gan iepazīstoties ar citu valstu pieredzi un labajiem piemēriem, tāpat ar Eiropas Savienības jaunuzņēmumu un izaugsmes uzņēmumu stratēģiju (*EU Startup & Scaleup Strategy*).

Rīcības plāns apvieno konkrētus soļus, kas jāīsteno, lai panāktu straujāku un mērķtiecīgāku jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību. Tas aptver visu ceļu – no jaunu dibinātāju rašanās un pirmo soļu speršanas līdz komandu izveidei un uzņēmumu mērogošanai. Katrā no šiem posmiem šobrīd pastāv skaidri šķēršļi, kurus iespējams novērst ar mērķētiem un praktiskiem risinājumiem. Vienlaikus šis plāns uzliek arī skaidru atbildību par rezultātiem, lai ieceres pārveidotos reālā progresā, nevis paliktu tikai dokumentu līmenī.

Šajā sadaļā ieskicējam galvenās fokusa tēmas, kā arī minam konkrētas iniciatīvas (tālāk apskatītas šī dokumenta 5. nodaļā “Izvērstas rekomendācijas”).

A. Paplašināt dibinātāju loku – panākt, ka vairāk cilvēku veido jaunuzņēmumus

Jaunuzņēmumu dibināšana ir augsta riska aktivitāte – tikai 5 % jaunuzņēmumu rada veiksmīgu uzņēmumu ar nozīmīgu ekonomisko ietekmi.¹⁰ Nav viegli prognozēt, kuri jaunuzņēmumi būs veiksmīgi, tāpēc Latvijai nepieciešams vairāk dibinātāju. Tas prasa mazināt šķēršļus uzņēmējdarbības uzsākšanai un padarīt jaunuzņēmumu veidošanu par normālu karjeras izvēli jebkurā dzīves posmā, neatkarīgi no iepriekšējās pieredzes.

Ieteikumi:

- uzņēmējdarbības izglītība dažādām vecuma grupām (A.1);
- mūžizglītība un MI prasmju stiprināšana profesionāļiem, tostarp atbalsts cilvēkiem, kuri pāriet no algota darba uz uzņēmējdarbību (A.2);

- Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) eksperimenta režīms, kas ļauj bezdarbniekiem veidot jaunuzņēmumus, nezaudējot pabalstus (A.3);
- vienkāršoti komercializācijas un spin-off ceļi jaunuzņēmumiem, kas nāk no universitātēm (A.4).

Ir nepieciešams stiprināt dibinātāju kopienu, izmantojot starptautiskos talantus un diasporu. Latvijā jau ir ieviesta Startup vīza, ko iespējams daudz aktīvāk popularizēt un izmantot, lai piesaistītu perspektīvus jaunuzņēmumus no ārvalstīm. Vienlaikus Latvijas diaspora ir izcils avots, no kura smelties nākotnes jaunuzņēmumu dibinātājus. Visi šie pasākumi jāīsteno sistemātiski, vienlaikus turpinot atbalstīt kopienas iniciatīvas, kas jau šobrīd sniedz taustāmus rezultātus un stiprina ekosistēmu.

B. Mazināt riskus agrīnajā stadijā – palīdzēt pārvarēt “nāves ieleju”

Liela daļa jaunuzņēmumu neizdzīvo tāpēc, ka tiem beidzas nauda pirms tie paspēja sasniegt produkta un tirgus atbilstību, iegūt pirmos ieņēmumus vai piesaistīt nākošo investīciju kārtu. Jākoncentrējas uz instrumentu iedzīvināšanu, kas jēgpilni palīdz jaunuzņēmumiem izdzīvot agrīnajos attīstības posmos, padarot atbalsta sistēmu vienkāršāku, lai dibinātāji varētu fokusēties uz produkta veidošanu, nevis administratīvo slogu.

Ieteikumi:

- aizdevums ar atvieglotiem nosacījumiem agrīnās stadijas jaunuzņēmumiem (B.1) ir pierādīts instruments, kas var aizpildīt plaisu starp ideju un gatavību investīcijām;
- eņģeļinvestoru nodokļu stimuli (B.2) aktivizētu vairāk agrīnās stadijas kapitāla, kas ir kā skābelis jaunuzņēmumiem pašā agrīnajā posmā;
- kvalitatīvs uzņēmējdarbības birokrātijas navigators (B.3), kas vienotā interaktīvā portālā apvienotu valsts prasības un piedāvātu skaidru apkopojumu ar aktuālo iestāžu kontaktiem un atbalsta programmām.

C. Palīdzēt jaunuzņēmumiem veidot komandas – nodrošināt pieeju darbaspēkam

Galvenais un ilgstošākais izaicinājums jaunuzņēmuma dibinātājam ir atrast īstos cilvēkus. Mērķis ir padarīt vieglāku spēcīgas komandas izveidi Latvijā – gan piesaistot darbiniekus no vietējā darba tirgus, gan no ārvalstīm, kā arī nodrošināt, ka darba regulējums atbilst jaunuzņēmumu

vajadzībai strādāt ātri, elastīgi un mainīgos apstākļos. Latvija jau ir pierādījusi, ka spēj veikt sistēmiskas izmaiņas šajā jomā. Darbinieku akciju opciju (angļu valodā – *Employee Stock Ownership Plan*) regulējums, kā arī Jaunuzņēmumu likumā ietvertais atbalsts ir veiksmīgs piemērs, kā mērķēta rīcībpolitika var uzlabot jaunuzņēmumu konkurētspēju talantu piesaistē. Ir jāturpina aktivitātes šajā virzienā – padarot kopēja darbaspēka politiku pēc iespējas elastīgāku un mazinot administratīvo slogu, īpaši mazākajiem uzņēmumiem.

Ieteikumi:

- ieviest vienkāršotu ārvalstu speciālistu piesaisti Latvijā strādājošiem jaunuzņēmumiem ar apstrādes termiņu līdz 30 kalendārajām dienām (C.1);
- padarīt darbinieku skaita samazināšanu un kolektīvo atlaišanu elastīgāku jaunuzņēmuma cikla ietvaros (C.2);
- kā arī mazināt administratīvo slogu jaunuzņēmumiem, piemēram, ļaujot starptautiski strādājošiem jaunuzņēmumiem veidot darba līgumus unvai publicēt vakances tikai angļu valodā (C.3).

D. Veicināt mērogošanos – novērst otro nāves ieleju, padarot Latviju par labu vietu, kur veikt P&A un augstas pievienotās vērtības aktivitātes

Kad jaunuzņēmums ir pierādījis savu dzīvotspēju un sasniedzis pirmos izaugsmes rezultātus, galvenais jautājums ir – vai tas spēs turpināt attīstīt pētniecību, produktu izstrādi un citas augstas pievienotās vērtības funkcijas Latvijā? Šobrīd atpaliekam gan atbalsta mehānismu, gan investīciju ziņā: esam viena no retajām OECD valstīm, kurai nav P&A nodokļu stimulu. Latvijas ieguldījumi pētniecībā un attīstībā sasniedz tikai 0,92 % no IKP, kamēr ES vidējais rādītājs ir 2,24 %.¹¹ Šīs atpalcības mazināšana ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem ilgtermiņa konkurētspējai.

Ieteikumi:

- ieviest P&A nodokļu stimulus, kas pielāgoti Latvijas uzņēmuma ienākuma nodokļa sistēmai (D.1), paredzot risinājumus gan pelnošiem uzņēmumiem, gan jaunuzņēmumiem bez ieņēmumiem;
- pārskatīt Altum un LIAA atbalsta programmas (D.2), ieviešot jaunuzņēmumiem piemērotus kritērijus, ātrākus procesus un uz rezultātiem vērstu administrēšanu;

- izveidot līdzinvestīciju fondu līdzīgi kā Lietuvā (D.3), mobilizējot privāto kapitālu un palielinot agrīnās stadijas finansējuma pieejamību Latvijas jaunuzņēmumiem;
- iespējot valsts iepirkumu sistēmu kā pirmo klientu jaunuzņēmumiem (D.4), palīdzot tiem iegūt pirmo nozīmīgo līgumu un uzticamu atsauci;
- radīt iespēju izmantot intelektuālo īpašumu kā aizdevumu nodrošinājumu (D.5), lai paplašinātu finansējuma iespējas zinātnietilpīgiem uzņēmumiem un sagatavotos ES pieejai šādu aktīvu novērtēšanā.

E. Ekosistēmas pārvaldība un atbildība – rīcības plāna iedzīvināšana

Ja nav skaidra ieviešanas mehānisma, rezultāts netiks sasniegts. Lai to novērstu, piedāvājam divus risinājumus:

1. Skaidra institucionālā atbildība par jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību (E.1), deleģējot koordinācijas lomu Latvijas jaunuzņēmumu asociācijai vai jaunizveidotai valsts insitūcijai ar daudzgadu mandātu, pietiekamu finansējumu un skaidri definētiem rezultātiem. Tas ļautu Latvijai iegūt funkcionālu ekvivalentu *Startup Estonia* vai *Startup Lithuania*.
2. Mērķrādītājos balstīta atbildība ar regulāriem pārskatīšanas cikliem (E.2): atjaunots sadarbības memorands; ikgadēja publiska ziņošana par sasniegto visos četros galvenajos mērķrādītājos (€1,2 mljrd. apgrozījums, 900 aktīvi jaunuzņēmumi, €200 milj. nodokļu iemaksas); stratēģijas izvērtēšana, lai prioritātes pielāgotu tam, kas praksē dod rezultātus. Skaidras atbildības un izmērāmas atskaitīšanās kombinācija ir izšķiroša, lai stratēģija kļūtu par reālu rīcības plānu, nevis tikai dokumentu.

4. Nozaru pieeja

Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma aptver vairākus stratēģiski nozīmīgus sektorus, tostarp finanšu tehnoloģijas (fintech), aizsardzības tehnoloģijas (defence tech) un dažādas zinātnietilpīgas nozares (deeptech). Šis attīstības plāns nav paredzēts, lai detalizēti risinātu katras nozares specifiskos izaicinājumus. Tā mērķis ir izveidot horizontālu ietvaru, kas rada labvēlīgus priekšnoteikumus jebkura sektora attīstībai. Dibinātāju attīstības vide, talantu pieejamība, agrīnās stadijas finansējums,

izaugsmes stimuli un efektīva ekosistēmas pārvaldība ir pamatelementi, bez kuriem nav iespējama nevienas nozares ilgtspējīga izaugsme.

Vienlaikus ar horizontālu pieeju nepietiek. Ir nozares, kurās attīstības cikls, kapitāla vajadzības, regulējuma prasības un sadarbības modelis būtiski atšķiras no klasiskajiem programmatūras jaunuzņēmumiem. Viena no šādām jomām ir zinātņietilpīgie (deep tech) jaunuzņēmumi. Šajā segmentā ietilpst uzņēmumi biotehnoloģijās, materiālzinātnē, kvantu tehnoloģijās, medicīnas tehnoloģijās, robotikā, enerģētikā un citās augstas pievienotās vērtības nozarēs. Šādiem uzņēmumiem raksturīgi ilgāki attīstības cikli, lielāka kapitāla nepieciešamība agrīnajos posmos, sarežģītāka produktu testēšana un ciešāka sadarbība starp universitātēm, pētniecības institūtiem un privāto kapitālu. Tāpēc tiem nepieciešami mērķēti instrumenti.

Līdztekus šim plānam Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija strādās pie padziļinātas politikas pieejas zinātņietilpīgo jaunuzņēmumu attīstībai. Tās mērķis būs identificēt konkrētus šķēršļus un piedāvāt praktiskus risinājumus nozarēm, kurās Latvijai ir augsts izaugsmes potenciāls un spēcīga zinātniskā bāze. Starp prioritārajiem virzieniem ir tāds ieteikumi kā specializēta zinātņietilpīgo investīciju fonda izveide, kas palīdzētu finansēt uzņēmumus kritiski svarīgajos tehnoloģiju gatavības līmeņos (TRL 4–8), kad privātais kapitāls bieži vēl ir piesardzīgs. Tāpat būtisku lomu finansēšanā varētu spēlēt arī reformēti kompetenču centri un pielāgotas grantu programmas. Paralēli jāattīsta arī ALTUM instrumentu pieejamība zinātņietilpīgiem uzņēmumiem, kas vēl negūst ieņēmumus, kā arī pieeja testēšanai un kvalitatīvai infrastruktūrai, kas palīdzētu validēt produktus. Atsevišķs fokuss nepieciešams arī aizsardzības tehnoloģiju jomā. Latvijai ir iespēja attīstīt konkurētspējīgus uzņēmumus šajā jomā, taču tam nepieciešami mērķēti agrīnās stadijas finansēšanas instrumenti, testēšanas iespējas un ciešāka sadarbība starp valsti, industriju un jaunuzņēmumiem.

Kopumā Latvijai ir reāla iespēja kļūt par spēcīgu centru vairākās augstas pievienotās vērtības nozarēs. Lai tas notiktu, horizontālie ieteikumi jāpaildina ar koncentrētām iniciatīvām tajās jomās, kur nepieciešama specializēta pieeja.

5. Izvērstas rekomendācijas

A. Paplašināt dibinātāju loku – panākt, ka vairāk cilvēku veido jaunuzņēmumus

A.1. Uzņēmējdarbības izglītība dažādām vecuma grupām

Lai palielinātu jaunuzņēmumu dibinātāju bāzi, Latvijai ir nepieciešama sistemātiska pieeja uzņēmējdarbības izglītībai katrā dzīves posmā, nevis tikai atsevišķas, savstarpēji nesaistītas iniciatīvas. Skolās un universitātēs prioritātei nevajadzētu būt jaunu, atsevišķu programmu veidošanai, bet gan uzņēmējdarbības integrēšanai esošajās mācību programmās, piemēram, izmantojot praktiskas pieejas, kas balstās principā “mācies darot”, kas ietver problēmu identificēšanu, ideju attīstīšanu, pirmā produkta izveidi, kļūdīšanos un mēģināšanu vēlreiz.

Tikpat svarīgi ir karjeras pasākumi, agrīna iesaiste STEM jomas ārpusskolas aktivitātēs un dažādu nozaru iepazīšana, kas jauniešiem parāda jaunuzņēmumus kā reālu karjeras ceļu gan kā dibinātājiem, gan kā agrīniem darbiniekiem. Tādas programmas kā Junior Achievement Latvia, Riga Tech Girls un StartSchool jau veic nozīmīgu darbu, taču tās sasniedz tikai nelielu daļu skolēnu un studentu.

Īpaša uzmanība jāpievērš meitenēm: karjeras izvēles aptaujas rāda, ka tikai 5 % meiteņu sevi redz darbā informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozarē, salīdzinot ar 22 % zēnu.¹² Šī atšķirība vien samazina potenciālo dibinātāju pieplūdumu jau pašā sākumā. Rezultātā šobrīd lielākā daļa jauniešu Latvijā pabeidz skolu, neuzskatot tehnoloģiju jomas uzņēmējdarbību kā reālu iespēju.

A.2 Mūžizglītība un MI prasmju stiprināšana profesionāļiem, tostarp atbalsts cilvēkiem, kuri pāriet no algota darba uz uzņēmējdarbību

Latvija nevar balstīt jaunuzņēmumu dibinātāju attīstību tikai uz nesenajiem absolventiem. Pieredzējuši profesionāļi ar nozares zināšanām, kontaktiem un izpratni par problēmām ir vieni no perspektīvākajiem jaunuzņēmumu dibinātājiem, taču daudziem trūkst pārlicības, finansiālās drošības un praktisko prasmju, lai spertu šo soli. Latvija pamata digitālajās prasmēs atpaliek no ES vidējā līmeņa, darbaspēks noveco, un sagaidāms, ka mākslīgais intelekts tuvāko piecu

gadu laikā būtiski ietekmēs lielu daļu esošo profesiju. Šo problēmu skaidri norāda arī darba devēji, no kuriem 61 % kā vienu no galvenajām tuvākā laika prioritātēm min finansējumu pārkvalifikācijai.¹³

Mākslīgais intelekts būtiski ir mainījis to, ko spēj paveikt viens cilvēks. Rīki, kas vēl pirms diviem gadiem nepastāvēja, šodien ļauj profesionāļiem pārbaudīt ideju, izveidot prototipu un to testēt tirgū. Šādam darbam iepriekš bieži bija nepieciešama vesela komanda. Trūkstošais elements nav interese, bet gan strukturētas programmas, kas palīdz šo pieredzi pārvērst uzņēmējdarbībā. Tas nozīmē arī pārorientēt daļu resursu prasmju attīstībā uz nākotnē vērstām prasmēm ar augstu jaunuzņēmumu izveides potenciālu.

Latvijai ir nepieciešamas vairāk mūžizglītības programmas, kas īpaši veidotas nodarbinātiem profesionāļiem, kam jāsniedz gan prasmes, gan pārlicība dibināt jaunuzņēmumus. Tikpat svarīgs ir lielāks atbalsts kopienām un tīklošanās iniciatīvām, kas savieno topošos dibinātājus ar līdzīgi domājošiem cilvēkiem, mentoriem un agrīniem sadarbības partneriem. Tas nozīmē elastīgas, nepilna laika programmas vakaros vai nedēļas nogalēs, kurās iespējams apgūt mākslīgā intelekta pamatus, praktiskas jaunuzņēmumu veidošanas prasmes un iepazīt pieejamos atbalsta instrumentus.

Šeit nozīmīgu lomu var spēlēt valsts pārvaldītā mācību platforma stars.gov.lv. Tajā būtu lietderīgi attīstīt īpašu jaunuzņēmumu prasmju piedāvājumu, piemēram, īsus Startup School kursus, dibinātāju ievadprogrammas, praktiskas apmācības par produktu izstrādi, pārdošanu, investīciju piesaisti un mākslīgā intelekta izmantošanu uzņēmējdarbībā. Tāpat platformā varētu integrēt iepriekš veiksmīgi īstenotu iniciatīvu pieredzi, piemēram, inovāciju un uzņēmējdarbības apmācību formātus, kas jau pierādījuši savu vērtību. Tas ļautu izmantot esošu valsts infrastruktūru, lai sasniegtu plašāku auditoriju visā Latvijā.

Atbalstam jāattiecas arī uz cilvēkiem, kuri no algota darba pāriet uzņēmējdarbībā, ne tikai uz bezdarbniekiem. Daudzi no spēcīgākajiem nākotnes dibinātājiem šobrīd strādā lielos uzņēmumos, universitātēs, valsts institūcijās vai jau izveidotos uzņēmumos. Praktisks atbalsts pārejas posmā, piemēram, pagaidu ienākumu drošības mehānismi, dibinātāju stipendijas, mentorings un skaidras norādes par jau esošajām jaunuzņēmumu programmām, būtiski paplašinātu potenciālo dibinātāju loku. Mērķis nav tikai tehnisko prasmju attīstīšana, bet arī domāšanas maiņa, parādot pieredzējušiem profesionāļiem, ka viņu nozares zināšanas

kopā ar mūsdienu mākslīgā intelekta rīkiem viņus padara daudz spējīgākus jaunuzņēmuma izveidei, nekā viņi paši domā.

Piemērs: Lietuvas “Jauno vienradžu meklējumi”

Lietuvā tapis nacionāls TV šovs: *MVP (Moksleivių vienaragių paieška)*, kurā jaunieši vecumā no 14 līdz 19 gadiem veido un prezentē reālus jaunuzņēmumus pieredzējušiem dibinātājiem. Ideja ir līdzīga populārajai ASV TV pārraidei *Shark Tank*. Lietuva skaidri apzinās, ka valstij ar ierobežotiem resursiem lielākā vērtība ir cilvēki. Tāpēc tiek investēts zināšanās, prasmēs un uzņēmējspējā. Valsts mērķis ir nodrošināt, lai 90 % darbaspēka apgūtu mākslīgā intelekta pamatprasmes, vienlaikus integrējot uzņēmējdarbību izglītības sistēmā jau no agrīna vecuma. Šī gada septembrī Viļņā durvis vērs TechZity, kas būs viens no Eiropas lielākajiem kopstrādes centriem, kas vienlaikus darbosies arī kā Starptautiskā bakalaurāta skola. Šis ir izcils piemērs, kurš norāda, ka, lai kļūtu par uzņēmēju, skolēnam nav jāgaida līdz tiks pabeigta kāda īpaša universitāte. Uzņēmējdarbība var sākties jau skolas solā.

A.3 NVA eksperimenta režīms, kas ļauj bezdarbniekiem veidot jaunuzņēmumus, nezaudējot pabalstus

Latvijā jau šobrīd bezdarbnieki var izmantot īslaicīgas nodarbinātības periodu (līdz 92 dienām), kura laikā ir iespējams uzsākt arī uzņēmējdarbību. Praksē pirmie mēneši jebkuram jaunuzņēmumam parasti pāriet bez algotiem darbiniekiem vai ienākumiem, kas radītu saistības maksāt sociālās iemaksas. Problēma sākas brīdī, kad jaunuzņēmums pirmo reizi gūst ieņēmumus vai dibinātājs sāk sev izmaksāt minimālu atalgojumu, bezdarbnieka statuss un visi ar to saistītie pabalsti tiek nekavējoties pārtraukti. Šobrīd trūkst izveidota pārejas posma.

Vairākas Eiropas valstis šo problēmu ir atrisinājušas ar ilgtermiņa atbalsta programmām, kas paredz pakāpenisku pāreju. Īrijas programma "Back to Work Enterprise Allowance" ļauj topošajiem uzņēmējiem saglabāt 100 % no sociālā pabalsta pirmajā gadā un 75 % otrajā gadā, vienlaikus attīstot

savu uzņēmumu, kā arī papildus saņemot uzņēmējdarbības grantus līdz €2500.¹⁴ Somijā programma "Starttiraha" nodrošina atbalstu bezdarbnieka pabalsta apmērā līdz 12 mēnešiem ikvienam, kurš pāriet uz pilna laika uzņēmējdarbību.¹⁵ To var izmantot ne tikai bezdarbnieki, bet arī strādājošie un studenti. Apvienotajā Karalistē līdzīga programma "New Enterprise Allowance" atbalstīja vairāk nekā 130 000 jaunu uzņēmumu izveidi, kombinējot iknedēļas maksājumus ar mentoringu.

Latvijai būtu lietderīgi ieviest NVA pilotprogrammu topošajiem uzņēmējiem, kas paplašina esošo 92 dienu periodu līdz 6–9 mēnešiem tiem dalībniekiem, kuri izpilda noteiktus kritērijus: reģistrētu saimniecisko darbību, dalību mentoringa programmā (ko, piemēram, īsteno NVA, LIAA un/vai ekosistēmas organizācijas) un caurskatāmu ienākumu deklarēšanu. Pabalsta samazinājums būtu pakāpenisks un piesaistīts gūtajiem ienākumiem, nevis tūlītējs.

A.4 Vienkāršoti komercializācijas un spin-off ceļi jaunuzņēmumiem, kas nāk no universitātēm

Latvijā zinātņietilpīgo jaunuzņēmumu segments attīstās visstraujāk, taču ceļš no universitāšu pētniecības līdz komerciāliem uzņēmumiem joprojām ir būtiski ierobežots. Šobrīd nav skaidra tiesiskā regulējuma, kas ļautu valsts pētniecības institūcijām ieguldīt publiski finansētu intelektuālo īpašumu kā kapitāla daļas atvasinātajos uzņēmumos. Pašreizējais mehānisms, kas būtībā balstās uz publiskām izsolēm, ne tikai neatbilst tam, kā veidojas jaunuzņēmumi, bet var būt pat kaitīgs: prasība publiski atklāt sensitīvu informāciju par izsolāmo intelektuālo īpašumu pakļauj to riskam no konkurentiem.

Ministru kabineta noteikumu projekts (25-TA-879)¹⁶ ir būtisks solis uz priekšu. Tas skaidri paredz iespēju universitātēm ieguldīt intelektuālo īpašumu zinātņietilpīgu jaunuzņēmumu pamatkapitālā, nosaka taisnīgu atlīdzību pētniekiem, balstītu uz daļu no neto komercializācijas ieņēmumiem, un ievieš saprātīgu riska pieeju institucionālajiem ieguldījumiem, pieļaujot līdz 20 % zaudējumu katrā atsevišķā ieguldījumā un līdz 70 % agrīnās stadijas portfeli 12 gadu periodā. Šis regulējums būtu jāpieņem bez kavēšanās, vienlaikus turpinot darbu pie grozījumiem Zinātniskās darbības likumā.

Tomēr regulējumam jābūt veidotam, domājot ne tikai universitātēm un publiskā sektora administrāciju, bet arī par dibinātājiem. Pastāv risks, ka atvasināto uzņēmumu veidošanas nosacījumus galvenokārt noteiks

institucionāla piesardzība: universitātes cenšas izvairīties no riska un pārliet visu atbildību uz uzņēmēju, vadoties vairāk no juridiskās atbildības riskiem nekā no komerciālās loģikas. Regulējumam jānodrošina līdzsvars, garantējot nepieciešamo uzraudzību, bet vienlaikus neuzliekot tādus nosacījumus, kas padara *spin-off* uzņēmumu izveidi praktiski neiespējamu.

Labs piemērs ir redzams kaimiņvalstī. Tartu Universitāte 2020. gadā izveidoja UniTartu Ventures kā pārvaldītājsabiedrību, kas darbojas pēc “intelektuālais īpašums pret kapitāla daļām” principa: universitāte iegulda intelektuālo īpašumu uzņēmumā apmaiņā pret kapitāldaļām.¹⁷ Tas attiecas tikai tad, kad uzņēmums jau ir piesaistījis ārējo finansējumu vai grantu, tādējādi nodrošinot, ka nodošana balstās uz reālu komercializācijas plānu. Starptautiskā prakse rāda, ka šāda pieeja palīdz noturēt uzņēmumus valstī un veicina ilgtermiņa sadarbību starp uzņēmumu un pētniecības institūciju, tostarp caur pakalpojumu līgumiem un kopīgiem pētniecības projektiem.

Attiecīgi Latvijai būtu jāpapildina jaunais regulējums ar trim būtiskiem instrumentiem:

- mērķētu koncepcijas pierādījumu (*proof of concept*) finansējumu pētniecības universitātēs, lai nodrošinātu savienotību starp laboratoriju un uzņēmumu;
- institucionālu ietvaru, kas ļauj universitātēm iegūt kapitāldaļas atvasinātajos uzņēmumos, nevis pašauties uz izsolēm;
- strukturētas *spin-off* uzņēmumu programmas, kas jau agrīnā stadijā savieno pētniekus ar jaunuzņēmumu ekosistēmu.

B. Mazināt riskus agrīnajā stadijā – palīdzēt pārvarēt “nāves ieleju”

B.1 Aizdevums ar atvieglotiem nosacījumiem agrīnās stadijas jaunuzņēmumiem

Latvijas riska kapitāla fondi vienoti norāda uz vienu un to pašu strukturālo problēmu: pārāk maz komandu sasniedz investīciju gatavību. Vidējais jauno jaunuzņēmumu skaits gadā ir 62 un tas samazinās. Pastāv būtisks finansējuma robs starp idejas/prototipa stadiju un brīdi, kad jaunuzņēmumam kļūst pieejams riska kapitāls. Šobrīd Latvijā nav efektīvu instrumentu, kas šo plaisu mazinātu.

Finansējuma iztrūkumu tieši šajā posmā Latvija centās pārvarēt jau iepriekš. Laika posmā no 2013. līdz 2017. gadam Imprimatur Capital īstenoja publiski finansētu agrinās stadijas atvieglotu aizdevumu programmu, piedāvājot €50 000 katrai komandai ar 6 % procentu likmi uz astoņiem gadiem un četru gadu pamatsummas atmaksas atlikšanu, bez kapitāldaļu atšķaidīšanas (equity dilution), bez līdzfinansējuma prasībām, bez pēcapmaksas un bez personīgajām garantijām. Vērtējot pēc ekonomiskās atdeves, tā ir viena no efektīvākajām publiskā atbalsta programmām Latvijas vēsturē. Uzņēmumi, kas pilnībā vai daļēji atmaksājuši aizdevumus, līdz 2024. gadam valsts budžetā nodokļos iemaksājuši aptuveni €52,6 miljonus, kas nozīmē, ka atdeve ir 17 reizes lielāka nekā programmas kopējās izmaksas.¹⁸ Trīs atsevišķi uzņēmumi nodokļos samaksāja vairāk nekā programmas kopējais budžets. Programmas patiesais multiplikatora efekts būtiski pārsniedz tiešos nodokļu ieņēmumus, jo tā veicina arī jaunu uzņēmumu rašanos.

Latvijai ir jāievieš pastāvīga agrinās stadijas jaunuzņēmumu atbalsta programma, kuru Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija jau šobrīd aktīvi virza un par kuru notiek diskusijas ar politikas veidotājiem. Programmas mērķis būtu nodrošināt aptuveni €70 000 katrai komandai aizdevuma veidā ar atvieglotiem nosacījumiem, neprasot kapitāldaļu atdošanu. Tā būtu paredzēta 50–100 komandām vairāku gadu periodā ar kopējo budžetu €7 miljoni. Programmai jābūt veidotai ar apzināti augstu riska toleranci, savukārt projektu atlase jādeleģē pieredzējušiem investoriem vai neatkarīgai ekspertu padomei. Pieredze rāda, ka lielākā daļa agrinās stadijas projektu neizdosies, taču tie daži, kas sasniegs ievērojamus panākumus, radīs ekonomisko atdevi, kas būtiski pārsniegs visas programmas izmaksas.

B.2 Eņģeļinvestoru nodokļu stimuli

Latvijā pastāv būtisks agrinās stadijas finansējuma trūkums. 2025. gadā notika tikai 20 agrinās stadijas jaunuzņēmumu investīciju darījumi, salīdzinot ar 52 Lietuvā un 34 Igaunijā. “Biznesa eņģeļu” investīcijas ir pirmais finansējums, kas bieži strādā kā tilts, kas nodrošina pāreju no brīža, kad dibinātājs iegulda savus personīgos līdzekļus līdz riska kapitāla investīciju saņemšanai, taču šis segments Latvijā joprojām ir nepietiekami attīstīts. Tajā pašā laikā Latvijā tiek piemēroti iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) atvieglojumi iemaksām privātajos pensiju fondos, no kuriem aptuveni 90 % līdzekļu tiek ieguldīti ārpus Latvijas.¹⁹ Rodas paradoksāla situācija: Latvijas iedzīvotāju līdzekļiem tiek piešķirtas nodokļu priekšrocības ieguldījumiem ārvalstīs, bet līdzvērtīgu stimulu vietējo –

Latvijā dibinātu jaunuzņēmumu finansēšanai nav.

Situāciju varētu mainīt četri mērķēti nodokļu pasākumi:

1. IIN atvieglojums, kas saistīts ar ieguldījumiem jaunuzņēmumos

Ja fiziska persona iegulda Latvijas jaunuzņēmuma kapitālā, tai būtu jāsaņem IIN atvieglojums 25,5 % apmērā no 50 % ieguldītās summas, ar maksimālo limitu €10 000 gadā. Tas tiešā veidā stimulētu vietējo “biznesa eņģeļu” aktivitāti. Apvienotajā Karalistē “Seed Enterprise Investment Scheme” (SEIS) programma piedāvā 50 % ienākuma nodokļa atvieglojumu ieguldījumiem agrīnas stadijas uzņēmumos (līdz £200 000 gadā) un ik gadu atbalsta vairāk nekā 3000 pieteikumu,²⁰ norādot, ka pieprasījums ir stabils, ja atbalsta mehānisms ir pareizi izveidots. Arī Francijā IR-PME programma nodrošina 25 % ienākuma nodokļa samazinājumu ieguldījumiem MVU kapitālā.²¹

2. IIN atbrīvojums kapitāla pieaugumam ilgtermiņa ieguldījumiem jaunuzņēmumos

Ja investors tur jaunuzņēmuma kapitāldaļas vismaz 36 mēnešus, kapitāla pieaugumam to atsavināšanas brīdī nevajadzētu piemērot IIN. Līdzīgs princips jau pastāv Latvijas UIN regulējumā (13. pants), kas ļauj uzņēmumiem samazināt ar nodokli apliekamo bāzi par peļņu no vismaz 36 mēnešus turētu kapitāldaļu pārdošanas. Šī principa attiecināšana uz fiziskām personām nodrošinātu vienlīdzīgu pieeju un atbalstītu ilgtermiņa ieguldījumus.

3. Daļējas zaudējumu kompensācijas mehānisms

Ja ieguldījums jaunuzņēmumā tiek pilnībā zaudēts, investoram būtu jāļauj 50% no zaudējumu summas atskaitīt no citiem ar nodokli apliekamajiem ienākumiem, nepārsniedzot €100 000 gadā. Tas ir viens no svarīgākajiem stimuliem “biznesa eņģeļu” investīciju veicināšanai, jo tiek samazināts risks augsta riska ieguldījumu veikšanā. Apvienotajā Karalistē, ja uzņēmuma realizācija neizdodas Enterprise Investment Scheme programma paredz iespēju kompensēt zaudējumus pret ienākuma nodokli, un tas tiek uzskatīts par vienu no galvenajiem faktoriem attīstītai “biznesa eņģeļu” videi.

4. UIN piemērošana norakstītiem aizdevumiem jaunuzņēmumiem

Ja uzņēmums aizdod līdzekļus jaunuzņēmumam, kas vēlāk bankrotē, aizdevējam pašlaik var rasties UIN saistības papildus zaudētajai

pamatsummai. Ir nepieciešams veikt UIN likuma 9. panta grozījumus, lai vienkāršotu jaunuzņēmumu aizdevumu norakstīšanu izmaksās, pielāgojot regulējumu realitātei, ka agrīnās stadijas finansēšana būtiski ietver saistību neizpildes risku.

B.3 Kvalitatīvs uzņēmējdarbības birokrātijas navigators

Katrs jaunuzņēmuma dibinātājs Latvijā saskaras ar vienu un to pašu problēmu: saprast, ko valsts no viņa prasa. Uzņēmuma reģistrācija, pirmā darbinieka pieņemšana, nodokļu deklarēšana, pieteikšanās jaunuzņēmumu likuma atbalstam, akciju opciju regulējuma izpratne, piekļuve atbalsta programmām, nepieciešamo atļauju saņemšana. Katrs no šiem soļiem ietver citu iestādi, citu vietni un nereti arī pretrunīgu vai novecojušu informāciju. Rezultātā dibinātāji pavada nedēļas, orientējoties birokrātijā, kam vajadzētu aizņemt minūtes, vai vēl sliktāk, tiek pieļautas atbilstības kļūdas, kas vēlāk dārgi izmaksā. Starptautiskiem dibinātājiem, kas izskata Latviju kā vienu no opcijām, šī sadrumstalotība tiek novērtēta kā konkurences trūkums salīdzinājumā ar tādām valstīm kā Igaunija, kur gandrīz visa uzņēmumu un valsts mijiedarbība notiek vienotā digitālā infrastruktūrā.

Latvijai būtu jāizveido vienots jaunuzņēmumu ceļvedis – viena digitāla platforma, kas soli pa solim vada dibinātājus cauri visām normatīvajām un administratīvajām prasībām atbilstoši viņu attīstības stadijai. Nevis statiska, Bieži Uzdoto Jautājumu (FAQ) lapa, bet interaktīvs rīks, kas uzdod jautājumus par dibinātāja situāciju (uzņēmuma veids, darbinieku skaits, nozare, finansējuma stadija) un sniedz personalizētu atbilstības ceļkarti: kas jāiesniedz, kur, līdz kuram termiņam un ar tiešām saitēm uz attiecīgajiem e-pakalpojumiem. Platformai būtu jāapvieno informācija no Uzņēmumu reģistra, VID, LIAA, ALTUM un NVA vienotā, saprotamā lietotāja pieredzē, aizstājot pašreizējo situāciju, kurā dibinātājam pašam jāatrod, jāinterpretē un jāizpilda katras iestādes prasības atsevišķi.

C. Palīdzēt jaunuzņēmumiem veidot komandas – nodrošināt pieeju darbaspēkam

C.1 Vienkāršota ārvalstu speciālistu piesaiste Latvijā strādājošiem jaunuzņēmumiem ar apstrādes termiņu līdz 30 kalendārajām dienām

Latvijas jaunuzņēmumi konkurē par ierobežotu vietējo tehnisko talantu loku, jo pastāv kvalificētu izstrādātāju un speciālistu iztrūkums.

Starptautiska darbinieku piesaiste nav greznība, bet gan nepieciešamība, īpaši tik mazā tirgū kā Latvija. Diemžēl process ir lēns un nesen kļuvis vēl ierobežotāks. No 2025. gada janvāra darba devējiem ir pienākums publicēt vakances NVA portālā, pamatot amatu, izvērtēt NVA piedāvātos vietējos kandidātus pirms darba piedāvājuma izteikšanas ārvalstniekam, kā arī atteikuma gadījumā sniegt pamatojumu. Tikai pēc NVA apstiprinājuma (10 darba dienu laikā) iespējams pieteikties vīzai vai uzturēšanās atļaujai (tas veido vēl papildus 10–60 darba dienas). Kopumā viena ārvalstu speciālista pieņemšana darbā var aizņemt trīs līdz četrus mēnešus.

Igaunija izmanto atšķirīgu pieeju un jau šobrīd tās jaunuzņēmumu sektorā vairāk nekā 30 % no nodarbinātajiem ir ārvalstu pilsoņi.²² Tās Startup Visa programma attiecas arī uz jaunuzņēmumu darbiniekiem, ne tikai dibinātājiem. Pieteikumus izskata aptuveni 10 darba dienu laikā, uzturēšanās atļaujas tiek piešķirtas viena līdz divu mēnešu laikā, un sistēma apzināti paātrina jaunuzņēmumu darbinieku piesaisti. Latvijai būtu jāizveido īpašs paātrināts mehānisms jaunuzņēmumiem, atbrīvojot tos no pienākuma publicēt vakances NVA un izvērtēt vietējos kandidātus attiecībā pret augsti kvalificētiem amatiem, nosakot maksimālo izskatīšanas termiņu līdz 30 dienām. Ja Latvija vēlas, lai jaunuzņēmumi attīsta savu komandu Latvijā starptautisku talantu piesaistei jābūt tikpat ātrai kā konkurējošajās valstīs.

C.2 Padarīt darbinieku skaita samazināšanu un kolektīvo atlaišanu elastīgāku jaunuzņēmuma cikla ietvaros

Jaunuzņēmumi aug strauji un dažkārt ir spiesti tikpat strauji samazināt komandu. Neizdevies virziena maiņas mēģinājums vai nenoslēgts finansējuma raunds var padarīt esošās amata vietas liekas vienas dienas laikā, un atšķirība starp restrukturizāciju dažu nedēļu vai vairāku mēnešu laikā var būt izšķiroša uzņēmuma izdzīvošanai. Šis priekšlikums koncentrējas tieši uz darbinieku skaita samazināšanas un kolektīvās atlaišanas regulējumu jaunuzņēmumos, kur Latvijas Darba likumā noteiktie termiņi agrīnās stadijas uzņēmumiem bieži ir nesamērīgi.

Būtiski palīdzēt varētu šādi divi uzlabojumi:

1. **Uzteikuma termiņi nesen pieņemtiem darbiniekiem.** Latvijā visos gadījumos, kad darba devējs uzsāk darba attiecību izbeigšanu, tiek piemērots vienots viena mēneša uzteikuma termiņš neatkarīgi no darbinieka darba stāža. Igaunijā tiek izmantota pakāpeniska pieeja:

darbiniekiem ar mazāk nekā vienu gadu ilgu darba stāžu uzteikuma termiņš ir 15 kalendārās dienas, kas pieaug līdz ar stāžu. Jaunuzņēmumos, kur lielākā daļa komandas ir pievienojusies pēdējā gada laikā, īsāka uzteikuma termiņa ieviešana darbiniekiem ar stāžu līdz vienam gadam būtiski paātrinātu restrukturizāciju, neietekmējot ilgstoši nodarbinātos.

2. **Kolektīvās atlaišanas termiņi.** Ja jaunuzņēmumam ar vairāk nekā 20 darbiniekiem nepieciešams 30 dienu laikā atlaist piecus vai vairāk darbiniekus, tiek piemēroti pilni kolektīvās atlaišanas noteikumi, tostarp 30 dienu iepriekšējas paziņošanas termiņš. Jaunuzņēmumiem šādas situācijas ir retas, taču, kad tās rodas, tās parasti sakrīt ar kritisku cīņu par izdzīvošanu, kur katra kavēta nedēļa samazina uzņēmuma finansiālās iespējas. Tieši šo gadījumu retums ir spēcīgākais arguments elastībai: jaunuzņēmumiem paredzētais saīsinātais termiņš radītu minimālu risku, vienlaikus šādās situācijās ļaujot saglabāt dzīvotspēju uzņēmumiem. Izmaiņām būtu jākoncentrējas uz iepriekšējās paziņošanas termiņa saīsināšanu, pēc iespējas ierobežojot nepieciešamo normatīvo grozījumu apjomu.

C.3 Mazināt administratīvo slogu jaunuzņēmumiem

Latvijas darba tiesiskais regulējums paredz, ka darba līgumiem jābūt valsts valodā – arī gadījumā, ja tiek nodarbināts ārzemnieks. Ja ārzemnieks pietiekamā apjomā nepārvalda valsts valodu, darba devējam ir pienākums rakstveidā informēt darbinieku viņam saprotamā valodā par darba līguma noteikumiem.²³ Tas nozīmē, ka latviešu valodas versija vienmēr ir obligāta – ir pieļaujams līdztekus tam pievienot tekstu svešvalodā, taču latviešu valodas versiju nevar aizstāt. Attiecībā uz vakancēm – darba sludinājumā nevar iekļaut prasību par konkrētas svešvalodas prasmi, ja darbs saistīts ar preču ražošanu, pakalpojumu sniegšanu vai citām darbībām Latvijas iekšējā tirgū,²⁴ izņemot gadījumus, kad svešvalodas prasme ir objektīvs un pamatots priekšnoteikums attiecīgā darba veikšanai. Rezultātā jaunuzņēmumi, kuru darba valoda ir angļu valoda un kuru komandas pēc būtības ir starptautiskas, saskaras ar obligātu divvalodīgu dokumentāciju un ierobežojumiem vakances publicēšanā tikai angļu valodā.

Uzņēmumiem, kas konkurē par globāliem talantiem un kuriem svarīgs ir ātrums, tas rada šķēršļus. Līgumu tulkošana prasa laiku un izmaksas, kamēr "objektīvā pamatojuma" interpretēšana attiecībā uz svešvalodas prasību vakancēs rada papildu nenoteiktību. Igaunijā darba tiesiskais regulējums šajā ziņā ir būtiski elastīgāks – likumā nav prasības darba

līgumus obligāti slēgt igauņu valodā. Līgumus var sagatavot jebkurā abām pusēm saprotamā valodā, un igauņu valodas tulkojums nepieciešams tikai strīda gadījumā, ja lieta nonāk valsts iestādēs vai tiesā. Igaunijas Darba inspekcija piedāvā darba līgumu paraugus igauņu un angļu valodā, un vakanču publicēšanā angļu valodā nav regulatīvu šķēršļu.

Mērķis nav aizstāt latviešu valodu, bet gan nepieļaut, ka valsts valodas aizsardzība kļūst par šķērslī augstas pievienotās vērtības darbvietu radīšanai uzņēmumos ar starptautiskām komandām, vienlaikus samazinot administratīvo slogu. Latvijai būtu jāievieš jaunuzņēmumiem paredzēts nodarbinātības elastības regulējums, kas būtu pieejams uzņēmumiem ar skaidri definētiem kritērijiem (piemēram, iekļauti jaunuzņēmumu datubāzē vai saņem Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumā ietvertu atbalstu). Aicinām ieviest iespēju darba līgumus slēgt kādā no ES oficiālajām valodām, ja abas puses tam piekrīt, bez obligātas versijas latviešu valodā. Tulkojums latviešu valodā būtu jānodrošina tikai pēc valsts iestādes pieprasījuma vai strīda gadījumā.

Tāpat starptautiski strādājošiem jaunuzņēmumiem būtu jāspēj publicēt vakances kādā no ES oficiālajām valodām bez pienākuma atsevišķi pamatot svešvalodas prasību konkrētajam amatam. Uzņēmumiem, kuru produkts, tirgus un iekšējā komunikācija pilnībā notiek angļu valodā, pašreizējā prasība pierādīt, ka svešvalodu zināšanas ir "objektīvi nepieciešamas", nav samērīga.

D. Veicināt mērogošanos - novērst otro nāves ieleju, padarot Latviju par labu vietu, kur veikt P&A un augstas pievienotās vērtības aktivitātes

D.1 Ieviest P&A nodokļu stimulus, kas pielāgoti Latvijas uzņēmuma ienākuma nodokļa sistēmai

Latvija ir viena no retajām OECD valstīm, kur nav uz izdevumiem balstītu P&A nodokļu stimulu. OECD dati rāda, ka katrs eiro P&A nodokļu atbalsta rada aptuveni 1,40 eiro papildu uzņēmumu ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, un šis efekts ir īpaši izteikts mazajos uzņēmumos. Latvijas zemais vērtējums inovāciju sekmēšanā, īpaši P&A jomā, apstiprina problēmas apmēru.

Tāpēc Latvijai piemērotākais risinājums būtu ieviest sociālo nodokļu atlaidi no darbinieku izmaksām, kas iepriekšējā gadā ieguldītas kvalificētās P&A aktivitātēs. Agrīnās stadijas un strauji augošiem

uzņēmumiem galvenās izmaksas parasti nav uzņēmumu ienākuma nodoklis, bet gan darbaspēka nodokļi speciālistiem, kuri strādā pie produktu un tehnoloģiju izstrādes. Daļēja darba devēja sociālo iemaksu atmaksa par šādiem darbiniekiem sniegtu reālu pienesumu tieši tajā posmā, kad tas ir visvairāk nepieciešams. Laikā, kad uzņēmumam vēl nav peļņas, bet tas intensīvi investē attīstībā. Vienlaikus tiktu saglabāta pilna darbinieku sociālā aizsardzība, samazinot darba devēja izmaksu slogu.

Papildus tam uzņēmumiem, kas jau gūst peļņu un veic ar UIN apliekamus darījumus, varētu ieviest ar P&A saistītu UIN samazinājumu, ļaujot samazināt maksājamo nodokli proporcionāli kvalificētajiem P&A izdevumiem. Tas tieši atbalstītu uzņēmumus, kas vienlaikus investē inovācijā un rada nodokļu ieņēmumus.

Šādas pieejas nepieciešamību nosaka Latvijas nodokļu sistēmas struktūra. UIN Latvijā tiek piemērots tikai sadalītajai peļņai, tādēļ uzņēmumi, kas peļņu reinvestē P&A, jau nemaksā UIN par šiem ienākumiem. Līdz ar to klasiskos P&A nodokļu instrumentus, piemēram, papildu atskaitījumus vai nodokļu kredītus, nav iespējams pilnvērtīgi pārņemt bez pielāgošanas Latvijas modelim.

D.2 Pārskatīt Altum un LIAA atbalsta programmas

ALTUM ir Latvijas valsts attīstības finanšu institūcija, un tai būtu jābūt galvenajam inovāciju finansēšanas virzītājam valstī. Praksē tās aizdevumu programmas jaunuzņēmumiem lielākoties nav pieejamas. Standarta atbilstības kritēriji – pozitīva EBITDA, peļņas vēsture, atmaksas plāns un tradicionāls nodrošinājums ir veidoti stabilām MVU ar prognozējamu naudas plūsmu. Jaunuzņēmums, kas ir, piemēram, trīskāršojis ieņēmumus, bet apzināti strādā ar zaudējumiem, lai investētu izaugsmē, faktiski tiek izslēgts. Tas sistemātiski izslēdz tieši tos uzņēmumus, kurus Latvijai būtu jāprioritizē.

Līdzīga pieeja vērojama arī LIAA un citās valsts atbalsta programmās. Daudzas no tām darbojas, ievērojot pēcapmaksas principu. Analizējot programmu izmantošanas intensitāti, redzams, ka tās netiek pilnvērtīgi izmantotas. Piemēram, Tehnoloģiju pārneses un inovāciju vaučeru programmā izmaksātā maksājumu pieprasījumu summa sasniedz 37% no apstiprinātā atbalsta. Savukārt Inkubatora programmā līdz šim izmaksāti tikai 23% no kopējā programmas budžeta. Tas nozīmē, ka jaunuzņēmumam vispirms jāsedz izmaksas no saviem līdzekļiem un tikai pēc tam jāiesniedz detalizēta dokumentācija, lai saņemtu atmaksu. Šāds

modelis ir piemērots tradicionāliem uzņēmumiem, bet ne strauji augošiem uzņēmumiem, kur pat divu mēnešu maksājuma kavējums var nozīmēt nespēju savlaicīgi izmaksāt algas. Līdzfinansējuma prasības, obligātas iepirkumu procedūras ārpakalpojumiem un detalizēta izdevumu pārbaude rada administratīvo slogu, kas bieži vien ir nesamērīgs ar saņemto atbalstu. Rezultātā jaunuzņēmumi vai nu izvairās no šīm programmām, vai arī tērē būtisku dibinātāju laiku birokrātijai, nevis produkta attīstībai. Tas neatbilst ES virzienam, kur arvien vairāk tiek uzsvērtā pieeja “*fit for growth*” – fokusēšanās uz rezultātiem, nevis procesu kontroli, pārejot uz vienreizējiem maksājumiem, priekšfinansējumu un rezultātos balstītu atskaitīšanos. Latvijai būtu jāīsteno divas reformas.

Pirmkārt, pārskatīt ALTUM aizdevumu kritērijus, izveidojot jaunuzņēmumiem piemērotus vērtēšanas ietvarus, kas balstās uz izaugsmes dinamiku, tirgus validāciju, komandas kvalitāti un investīciju gatavību, nevis tikai uz vēsturisko rentabilitāti. Jaunuzņēmumi, kas ir piesaistījuši riska kapitālu vai kvalificējas saskaņā ar Jaunuzņēmumu likumu, būtu jāvērtē pēc nākotnes potenciāla, nevis tikai pēc pagātnes finanšu rādītājiem. Attiecīgi ALTUM būtu jāpozicionē kā primārais partneris inovatīviem uzņēmumiem, kas meklē finansējumu bez kapitāldaļu atdošanas, nevis kā tradicionāla banka ar publiskiem līdzekļiem.

Otrkārt, nepieciešams mainīt to, kā ALTUM un LIAA administrē atbalsta programmas, pielāgojot tās jaunuzņēmumu vajadzībām. Tas nozīmē lielāku gatavību uzņemt risku, vairāk vienreizēju maksājumu un priekšfinansējuma, mazāk birokrātiskas izdevumu pārbaudes un lielāku fokusu uz sasniegtajiem rezultātiem. Svarīgāk par katras izmaksu pozīcijas vērtēšanu būtu patiešām saprast, vai uzņēmums aug, attīsta produktu, virzās uz augstāku tehnoloģiju gatavības līmeni (TRL), palielina eksportu un piesaista papildu finansējumu.

D.3 Izveidot līdzinvestīciju fondu līdzīgi kā Lietuvā

Latvijai nepieciešams izveidot Lietuvas Coinvest Capital modelim līdzīgu līdzinvestīciju fondu, kuru pārvaldītu ALTUM. Fonds darbotos kā pastāvīgs investīciju instruments, kas publisko finansējumu iegulda tikai kopā ar biznesa eņģeļiem, riska kapitāla fondiem un citiem privātajiem investoriem. Tā mērķis būtu stiprināt Latvijas agrīnās stadijas investīciju ekosistēmu un mazināt risku pirmajos uzņēmumu attīstības posmos.

Modelim būtu jāparedz skaidri tirgus principi, kas nozīmētu, ka katrā darījumā piedalās neatkarīgi privātie investori ar savu kapitālu, investīciju lēmumi tiek pieņemti profesionāli un pietiekami ātri, kā arī publiskais finansējums tiek izmantots kā mehānisms papildu privātā kapitāla piesaistei. Veiksmīgu iziešanas darījumu gadījumā daļa no peļņas varētu tikt novirzīta atpakaļ pie privātajiem investoriem, lai sekmētu to turpmāko ieguldīšanu. Šāds instruments ļautu Latvijā palielināt investīciju apjomu, aktivizēt biznesa eņģeļu tīklu, piesaistīt vairāk privāto investoru un dot iespēju finansējumu saņemt lielākam skaitam ambiciozu jaunuzņēmumu.

Piemērs: Lietuvas veids kā iedrošināt eņģeļus veikt investīcijas

Lietuvā darbojas Coinvest Capital, kas ir pilnībā valsts finansēts patstāvīgs riska kapitāla fonds ar €44,3 miljonu kapitālu un investē tikai kopā ar biznesa eņģeļiem un citiem privātajiem investoriem. Šī modeļa mērķis ir stiprināt biznesa eņģeļu ekosistēmu, nevis to aizstāt. Katram darījumam nepieciešami vismaz trīs akreditēti biznesa eņģeļi kā līdzinvestori, kuri veiksmīgas uzņēmuma pārdošanas vai investīciju iziešanas (exit) gadījumā saņem daļu no peļņas. Fonds koncentrējas uz stratēģiski svarīgām nozarēm, piemēram, zinātņietilpīgu tehnoloģiju, aizsardzības tehnoloģiju, zaļo tehnoloģiju, dzīvības zinātņu un mākslīgā intelekta jaunuzņēmumiem. Tas ir izveidojis vairāk nekā 300 akreditētu līdzinvestoru tīklu, kuri kopumā ieguldījuši €32,4 miljonus privātā kapitāla 50 uzņēmumos. Kā “evergreen” fonds, kas pieder valsts attīstības bankai ILTE, tas darbojas bez spiediena noteiktā termiņā pārdot ieguldījumus vai iziet no uzņēmumiem. Tāpēc tas ir īpaši piemērots pētniecībā un attīstībā balstītiem jaunuzņēmumiem ar garāku attīstības ciklu. Galvenais princips: publiskais finansējums samazina agrīnās stadijas investīciju risku un motivē privātos investorus ieguldīt, nevis izspiež tos no tirgus.

D.4 Iespējot valsts iepirkumu sistēmu kā pirmo klientu jaunuzņēmumiem

Latvijas jaunuzņēmumi rada globāli konkurētspējīgus produktus, taču tiem ir grūti iegūt pirmo nozīmīgo līgumu vietējā tirgū. Publiskā iepirkuma procesi ir veidoti paredzamu, standartizētu preču un pakalpojumu

iegādei un sistemātiski izslēdz jaunus uzņēmumus, nosakot apgrozījuma sliekšņus, prasot vairāku gadu darbības pieredzi, kā arī izmantojot piesardzīgus izvērtēšanas kritērijus. Valsts kapitālsabiedrības un pašvaldību uzņēmumi darbojas pēc līdzīgas loģikas, dodot priekšroku jau zināmiem piegādātājiem, nevis inovatīviem risinājumiem. Vienlaikus publiskajā sektorā valda "būvēsim paši" domāšana. Piemēram, tiek veidotas pašu izstrādātas IT sistēmas (e-skola, e-veselība u.c.), kas bieži top lēni, izmaksā daudz un nestrādā tā, kā cerēts. Rezultātā valsts konstatī uzņēmējus aicina inovēt, bet tā pati (caur iepirkumu sistēmu) to nedara. Pirmais institucionālais klients nodrošina jaunuzņēmumam ieņēmumus un pierādījumu, ka produkts ir piemērots. Atsevišķās nozarēs jaunuzņēmumiem, kas vēlas pārdot risinājumus starptautiski, vietējā tirgus atsauce bieži ir priekšnoteikums darījumu noslēgšanai.

Vairākas valstis jau ir izveidojušas funkcionējošus modeļus. Skotijas CivTech programma ir pasaulē pirmais valsts vadītais GovTech akselerators, kas formulē publiskā sektora problēmas kā atvērtus izaicinājumus, uz kuriem var pieteikties jebkurš uzņēmums vai komanda.²⁵ Kopš 2016. gada programmā piedalījušies aptuveni 100 uzņēmumi, valsts finansējums ap €29 miljoniem ir piesaistījis vairāk nekā €145 miljonus privāto investīciju un radījis vairāk nekā 320 darbavietas. Zviedrijas Ignite Sweden programma savukārt sistemātiski savieno jaunuzņēmumus ar lielajiem uzņēmumiem un publisko sektoru caur strukturētām tikšanās sesijām, tādējādi radot pirmo kontaktu un ceļu uz pilotprojektiem.²⁶ ASV SBIR programma demonstrē principu vislielākajā mērogā: federālās aģentūras novirza 3,2 % no ārējā P&A budžeta mazo uzņēmumu inovācijai, ik gadu radot aptuveni \$4,4 miljardus finansējuma vairāk nekā 7000 projektiem, no kuriem 46 % ir pirmreizēji dalībnieki.²⁷

ES virzās šajā pašā virzienā. ES jaunuzņēmumu un mērogošanas stratēģija²⁸ paredz iepirkumu sistēmas pārveidi, lai uzlabotu piekļuvi jaunuzņēmumiem, savukārt Letta ziņojums²⁹ uzsver publisko iepirkumu kā instrumentu, kas palīdz inovatīviem uzņēmumiem iegūt pirmos ieņēmumus un uzticamību. Latvijai nav jāgaida ES direktīvu izmaiņas, lai rīkotos.

Trīs pasākumi, kas būtiski varētu uzlabot situāciju:

1. **Akcionāru gaidas valsts kapitālsabiedrībām un pašvaldību uzņēmumiem.** Valsts kā īpašnieks var noteikt skaidras gaidas, ka tās uzņēmumi aktīvi meklē inovatīvus risinājumus un sadarbojas ar jaunuzņēmumiem. Jāveido skaidras vadlīnijas vai mērķi, kas nosaka

inovāciju iepirkumu kā būtisku daļu no valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrību turpmākā darba to attīstības jomā.

- 2. Inovācijām draudzīgs iepirkums zem noteikta sliekšņa.** Ieviest atsevišķu iepirkuma procedūru inovatīviem risinājumiem zem noteiktas vērtības (piem., €50 000) ar vienkāršotiem kvalifikācijas kritērijiem. Tas nozīmētu atcelt prasības noteikt minimālo apgrozījumu un iepriekšējo pieredzi kā kritērijus, kas praksē izslēdz jaunuzņēmumus. Igaunija jau ir iekļāvusi inovāciju un ilgtspējas kritērijus savā Publiskā iepirkuma likumā (2024) un nodrošina līdzfinansējumu un konsultatīvu atbalstu inovāciju iepirkumam caur valsts aģentūru.³⁰
- 3. Strukturēts pilotprojektu ceļš uz iepirkumu.** Izveidot mehānismu, kas ļauj valsts kapitālsabiedrībām un iestādēm īstenot apmaksātus pilotprojektus ar jaunuzņēmumiem (3–6 mēneši, definēts apjoms un veiksmes kritēriji) ar paātrinātu ceļu uz pilnu iepirkumu, ja pilots ir veiksmīgs. To var veidot ņemot vērā Skotijas CivTech modeli, kur pakāpenisks līgumu pieaugums (no €3K izpētes posmā līdz €220K pēc akseleratora) nodrošina, ka riski tiek konstatēti agri un neizdevušies projekti tiek pārtraukti savlaicīgi.

D.5 Radīt iespēju izmantot intelektuālo īpašumu kā aizdevumu nodrošinājumu

Zinātņietilpīgie jaunuzņēmumi un intelektuālā īpašuma (IP) balstīti jaunuzņēmumi saskaras ar būtisku finansējuma nevienlīdzību: to vērtīgākos aktīvus pašreizējā banku praksē nevar izmantot kā aizdevumu nodrošinājumu. Tradicionālie aizdevēji pieprasa materiālus aktīvus, tāpēc IP balstīti uzņēmumi lielākoties ir spiesti paļauties uz kapitāla finansējumu

Tā nav tikai Latvijas problēma. Šis jautājums joprojām nav pilnībā atrisināts lielākajā daļā Eiropas. Kā atzīts ES jaunuzņēmumu un mērogošanas stratēģijā, jaunuzņēmumiem visā ES ir grūtības izmantot IP kā nodrošinājumu ierobežojošas banku prakses, nepietiekami attīstītas IP vērtēšanas sistēmas, zemas uzticības vērtēšanas metodēm un ierobežotas IP finansēšanas atpazīstamības dēļ. Eiropas Komisija ir apņēmusies līdz 2027. gada otrajam ceturksnim izstrādāt ES mēroga IP vērtēšanas ietvaru finansēšanai, sadarbojoties ar ES Intelektuālā īpašuma biroju.³¹ Tikmēr Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācija kopš 2022. gada īsteno īpašu IP finansēšanas iniciatīvu, un atsevišķu valstu, piemēram, Apvienotās Karalistes, Singapūras un Japānas, pieredze rāda gan progresu, gan izaicinājumus. Savukārt Singapūra ir īstenojusi

pilotprogrammu, kur valsts dalās ar kredītrisku ar iesaistītajām bankām.³²

Jaunākais ES Intelektuālā īpašuma biroja pētījums par IP nodrošinātu finansēšanu Eiropā vēl precīzāk iezīmē problēmu: nemateriālie aktīvi ES finanšu sistēmā lielākoties ir “neredzami”, nepietiekami novērtēti un praktiski neizmantojami, radot apburto loku ar zemu aizdevēju uzticību. Latvijai tas ir īpaši nozīmīgi, jo IP reģistrācijas intensitāte attiecībā pret IKP Latvijā pārsniedz ES vidējo līmeni. Latvija ieņem 5. vietu preču zīmju reģistrācijā un 8. vietu dizainparaugu reģistrācijā ES līmenī, ja tiek rēķināts attiecībā uz miljardu eiro IKP. Tas nozīmē, ka Latvijas uzņēmumi aktīvi rada reģistrējamus un pārbaudāmus IP aktīvus, kurus principā varētu izmantot kā nodrošinājumu. Problēma ir IP redzamībā un novērtēšanā finansēšanas vajadzībām. Pētījumā īpaši izcelti kredītgarantiju instrumenti IP nodrošinātiem aizdevumiem, jo garantēti aizdevumi balstās uz garantētāja riska profilu, nevis paša nodrošinājuma vērtējumu, tādējādi būtiski samazinot kapitāla prasības bankām.

Maz ticams, ka Latvija spēs atrisināt IP vērtēšanas un izmantošanas kā nodrošinājuma jautājumus ātrāk par ES kopējo regulējumu. Taču Latvija var jau tagad veikt sagatavošanās soļus, lai būtu gatava, kad šis ietvars tiks ieviests, un vienlaikus attīstīt institucionālo kapacitāti. ALTUM būtu jāuztic izstrādāt pilotprogrammu IP nodrošinātai kreditēšanai kvalificētiem jaunuzņēmumiem, sākot ar nelielu portfeli un dalīta riska modeli, kur valsts uzņemas daļu no saistību neizpildes riska. Savukārt Latvijas Patentu valdei un LIAA būtu kopīgi jāattīsta izpratne un konsultatīvā kapacitāte par IP novērtēšanu finansēšanas vajadzībām, iespējams, pielāgojot esošo EUIPO “IP Scan” pakalpojumu par finansēšanai orientētu rīku, kas palīdz IP ietilpīgiem uzņēmumiem strukturēti prezentēt savus aktīvus finanšu institūcijām saprotamā formātā.

E. Ekosistēmas pārvaldība un atbildība – rīcības plāna iedzīvināšana

E.1 Skaidra institucionālā atbildība par jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību

Latvijā šobrīd nav nevienas institūcijas ar skaidri definētu mandātu jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstībai. Nav vienas atbildīgās puses, kas sistemātiski rūpētos par jaunuzņēmumu skaita pieaugumu, investīciju apjoma palielināšanu, eksporta attīstību vai globāli konkurētspējīgu uzņēmumu veidošanu. Iepriekšējā jaunuzņēmumu stratēģija beidzās

2025. gada beigās, un tai nav plānots turpinājums. Līdz ar to izbeidzās arī sadarbības memorands starp valsti un ekosistēmas organizācijām. Strukturētais dialogs starp politikas veidotājiem un jaunuzņēmumu kopienu, ko šis memorands nodrošināja, vairs nepastāv.

Igaunija un Lietuva ir izvēlējušās citu pieeju. Startup Estonia darbojas ar konkrētu komandu un aptuveni €1,5 miljonu gada budžetu, kas veltīts tikai ekosistēmas attīstībai. Startup Lithuania nodrošina līdzvērtīgu institucionālo kapacitāti Lietuvā. Abas valstis uzskata jaunuzņēmumu politiku par atsevišķu kompetences jomu, kurai nepieciešamas specializētas zināšanas, nepārtrauktība un ikdienas sadarbība ar dibinātājiem, investoriem un starptautiskajiem tīkliem.

Latvija šobrīd nav gatava veidot šādu kapacitāti publiskajā sektorā, to pierāda Jaunuzņēmumu departamenta likvidēšana LIAA. Lai būtu nopietni spēlētāji jaunuzņēmumu turpmākā attīstība ir vajadzīgs veidot skaidru institucionālo atbildību vai nu deleģējot koordinācijas lomu jau esošai ekosistēmu pārstāvošai organizācijai – Latvijas jaunuzņēmumu asociācijai vai jaunizveidotai valsts institūcijai ar daudzgadu mandātu, pietiekamu finansējumu un skaidriem rezultātiem. Pašreizējais valsts finansējums jaunuzņēmumu ekosistēmai, kas ir aptuveni €400 000 gadā, ir būtiski jāpalielina.

E.2 Mērķrādītājos balstīta atbildība ar regulāriem pārskatīšanas cikliem

Neskaitāmas rekomendācijas bez ieviešanas mehānisma nedos būtisku rezultātu. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstības plāns piedāvā trīs galvenos mērķrādītājus līdz 2030. gadam: €1,2 miljardi apgrozījumā, 900 aktīvi jaunuzņēmumi, €200 miljoni nodokļu ieņēmumos. Taču šie mērķi zaudē nozīmi, ja nav skaidri noteikts, kas uzrauga progresu, publiski par to ziņo un koriģē rīcību, ja pasākumi nedod rezultātu. Latvijai būtu jāievieš trīs atbildības mehānismi:

1. atjaunot sadarbības memorandu starp valdību un ekosistēmas organizācijām, aizstājot izbeigušos vienošanos un atjaunojot formālu politikas dialoga kanālu. Šādām memorandam jāietver arī regulāras tikšanās, kurās tiek iesaistīti lēmumu pieņēmēji un ir jānosaka atbildīgā koordinējošā institūcija vai organizācija;

2. ieviest ikgadēju publisku ziņošanu par progresu attiecībā uz galvenajiem mērķrādītājiem. Publiska atskaite rada ārēju spiedienu uz rezultātu sasniegšanu un ļauj pašai ekosistēmai uzraudzīt gan valdības, gan koordinējošās institūcijas darbu;
3. noteikt strukturētu izvērtēšanas ciklu reizi divos gados, kurā tiek analizēts, kuri pasākumi dod rezultātus un kuri nedod, ar skaidrām pilnvarām pārskatīt prioritātes, pārtraukt neefektīvas iniciatīvas un pārdalīt resursus. Stratēģijas dokumenti, kurus nevar regulāri atjaunināt, divu gadu laikā var kļūt nebūtiski.

Šis ir darba dokuments. Lūdzam iesūtīt ieteikumus vai komentārus uz info@startin.lv vai roberts@startin.lv.